Poeng, penger og politikk

Hallgeir Gammelsæter

Poeng, penger og politikk

Et institusjonelt perspektiv på idrettsledelse

© CAPPELEN DAMM AS, Oslo, 2021

ISBN 978-82-02-72403-0
1. utgave, 1. versjon 2021
E-utgaven baserer seg på 1. trykte utgave 2016, Cappelen Damm Akademisk

Materialet i denne publikasjonen er omfattet av åndsverklovens bestemmelser. Uten særskilt avtale med forlaget er enhver eksemplarfremstilling og tilgjengeliggjøring bare tillatt i den utstrekning det er hjemlet i lov eller tillatt gjennom avtale med Kopinor, interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk.

Illustrasjoner: Ove Olsen
Omslagsdesign: Joachim Murstam / Cappelen Damm
Sats: Bøk Oslo AS
Elektronisk tilrettelegging: Bøk Oslo AS

Forfatteren har mottatt støtte fra Det faglitterære fond

Poeng, penger og politikk. Et institusjonelt perspektiv på idrettsledelse er en fagfellevurdert vitenskapelig monografi.

www.cda.no
akademisk@cappelendamm.no

Cappelen Damm AS er sertifisert iht. FSC®, PEFC og Miljøfyrtårn.

Forord

Du som har åpnet denne boken, inviteres med på en analyse av idretten og måten den er organisert på. Å forstå hvordan idretten blir organisert, er en nøkkel til å forstå idretten og dens rolle i samfunnet. Men dersom vi skal forstå idrettens organisering, er det samtidig avgjørende å forstå hva slags aktivitet idrett er.

For den som er opptatt av idrett og følger med i mediene, er det påfallende hvor aktuelt dette temaet er. Aktuelle saker dukker opp i ett sett. Når dette skrives, er åpenhet i idretten et stort tema, satt på dagsordenen av VG forut for forbundstinget i Norges fotballforbund. Idrettsforbundet og kulturministeren er trukket inn, og partene holder møter om hvordan åpenhet skal praktiseres. Samtidig er det strid mellom den profesjonelle bokseren Cecilia Brækhus og Idrettsforbundet om gjennomføring av profesjonelle kamper i Norge. Saken om fotballspilleren Jon Arne Riise og hvorvidt han kan spille i Tippeligaen mens han promoterer et utenlandsk spilleselskap, er akkurat «løst». For en måned siden trakk Skiforbundet sin støtte til Vinter X-Games 2016 i Oslo, et arrangement kontrollert av den amerikanske sportskanalen ESPN. Norsk idrett kunne ikke akseptere at arrangøren ikke fulgte den såkalte WADA-koden for dopingkontroll av deltakerne. Og alt dette mens korrupsjonsskandalene rulles opp i det internasjonale fotballforbundet FIFA og dopingskandaler og korrupsjon ryster det internasjonale friidrettsforbundet og russisk idrett i særdeleshet.

Dersom du leser denne boken, vil du få hjelp til å forstå slike aktuelle saker. Slik jeg har fått det. Når jeg kaller boken en analyse, så mener jeg rett og slett at den har vært et forskningsprosjekt, og at du som leser tas med på dette prosjektet og lærer mye av det samme som jeg har lært. Prosjektet har vært teoretisk mer enn empirisk. Det finnes i dag mye lett tilgjengelig data om idretten og dens organisering, jevnfør de aktuelle mediesakene som er nevnt ovenfor. Kvaliteten på denne empirien kan være så som så,

men prosjektet har ikke handlet om å dømme om hva som er rett og galt i aktuelle saker. Det har handlet om å se om vi kan forklare det store bildet og forstå mekanismene i idretten ut fra et teoretisk perspektiv. Det har vært utfordrende.

En annen utfordring har vært at jeg har ønsket å formidle analysen på en så enkel måte som mulig. Det har gjort at jeg har tatt noen språklige grep som kanskje ikke er typiske i forskningen. Jeg forsøker å henvende meg til deg direkte, i stedet for å bruke den upersonlige formen som er vanlig i vitenskapen. Jeg har også aktivt brukt den såkalte lesbarhetsindeksen LIKS (se www.skriftlig.no) for å sjekke hvor vanskelig teksten er å lese. Denne viser at teksten varierer mellom lettlest (som skjønnlitteratur eller ukeblader) og middels vanskelig (som vanlig avistekst). Jeg håper leseopplevelsen er god.

Jeg har videre dristet meg til å bryte med det som er den vanlige og anbefalte formen i vitenskapelige analyser, nemlig å presisere, definere og forklare teorier og teoretiske begreper innledningsvis. Det egentlige teorikapitlet kommer langt ut i boken, men når det kommer, håper jeg at du er forberedt på det. I realiteten er boken teoretisk fra første side, og sentrale begreper må nødvendigvis presenteres tidlig.

Teksten beveger seg mellom ulike analysenivåer, først på samfunns- og organisasjonsnivå, mens det mot slutten trekkes konklusjoner for beslutning og ledelse. Hensikten har vært å gjøre analysen både bedre og mer brukbar for deg som kanskje jobber med idrett allerede. Jeg håper i alle fall at boken kan bidra til at alle som jobber i og med idrett, selv blir bedre til å analysere den situasjonen de står i, og som idretten møter i dagens samfunn. Ikke bare innad i organisasjonen, men også overfor samfunnet ellers.

Boken har blitt til over en 10–11-års periode. Det er lang tid, men det reflekterer at det å skrive den ikke har vært en «tur i parken». Det har vært utfordrende nok. Tiden gjør at yngre lesere kanskje ikke vil huske alle eksemplene som brukes, selv om de fleste var aktuelle da de ble skrevet inn. Det viktigste er at eksemplene fungerer slik at de forklarer de mange organisasjonsprinsippene i idretten. Selv tror jeg konseptet i denne boken er robust nok for både det forrige og det neste tiåret.

Selv om all tekst er mitt ansvar, er det mange som fortjener en takk for å ha gitt meg tilbakemelding og ro til å skrive. Det siste gjelder arbeidskollegaene, ikke minst nå i sluttfasen hvor jeg har sittet i en lederjobb, og selv-

følgelig familien. Det er ikke få timer av fritiden som er gått med. Særlig de gangene jeg har vært alene for å skrive, har fraværet av de nærmeste fortalt meg hvor viktig det er å ha folk rundt seg, også når jeg er konsentrert om mitt. Jeg har også konsultert med kollegaer, både ved Høgskolen i Molde og utenfor.

Av frykt for å glemme noen av dem som har bidratt med innspill, tør jeg ikke å nevne navn. Unntaket er min tidligere student Bjørnar Hauken, som leste hele manuset og ga meg viktige tilbakemeldinger i sluttfasen. I tillegg har forlagets (anonymiserte) konsulent, språkvaskere og redaktører vært til stor hjelp. Det er viktig å lytte til leserne, og teksten har utvilsomt blitt bedre etter innspillene fra andre!

Molde, juni 2016

Kapitteloversikt

Forord 5

1. **Idrett må organiseres. Et institusjonelt perspektiv** 15
2. **Idrett for sin egen skyld. Idretten som institusjon** 41
3. **Idrett for borgernes skyld. Staten som institusjon** 62
4. **Idrett som produkt. Markedet som institusjon** 86
5. **Stat og marked på idrettens arena** 109
6. **Idretten som felt, nasjon og verdensbilde** 131
7. **En moderne idrett – en bedre idrett?** 154
8. **Med hodet i været og en fot i bakken** 182
9. **Europeisk fotball i forandring** 207
10. **Ledelse i «konfliktsonen». Idrettsledelse mellom institusjonelle logikker** 234

Etterord 260

Sluttnoter 264

Litteratur 277

Stikkordregister 293

Innhold

Forord 5

1
Idrett må organiseres. Et institusjonelt perspektiv 15
Idretten som institusjon 17
Modeller for handling 19
Institusjoner 21
Idrett som idealtype og nøkkelinstitusjon 23
Institusjonelle forandringer 25
Idrettens fundamentale idé 28
Statens fundamentale idé 30
Markedets fundamentale idé 32
Institusjonelle logikker 33
Analytiske begreper 38
Kort oppsummert 39

2
Idrett for sin egen skyld. Idretten som institusjon 41
Frivillighet og demokrati 42
Frivillighet 43
Likhet og medbestemmelse 43
Gjennomsiktighet 45
Ansvar 46
Konkurranse, samarbeid og monopol 47
Konkurranseidrett og profesjonalisering 48
Demokrati, åpenhet og kontroll 50
Idrettens organisasjonsstruktur i Danmark, Norge og Sverige 52
Olympiske komiteer i Danmark, Norge og Sverige 55
Idrettens liv og lære 57
Kort oppsummert 60

3

Idrett for borgernes skyld. Staten som institusjon 62
De tre statsmakter 63
Idrett til velferd og samfunnsnytte 64
Samfunnsdisiplin, integrasjon og nasjonsbygging 65
Næringspolitikk 70
Helseeffekter 72
Statlig misbruk av idretten 73
Statens organisering av idretten 74
Korporativ pluralisme 78
Statens finansiering av idretten 79
Idretten og samfunnets lover 81
Kort oppsummert 85

4

Idrett som produkt. Markedet som institusjon 86
Markedets organisering av idretten 87
Sponsoren 90
Sponsorutøveren 90
Utøverbedriften 91
Sportsbedriften 92
Hobbymanageren 95
Agenten 99
Underholderen 101
Arrangøren 102
Paternalisten/velgjøreren 103
Det kommersielle nettverket 105
Kort oppsummert 107

5

Stat og marked på idrettens arena 109
Idrett og stat: egenverdi og velferd hånd i hånd? 110
Målforskyvning 112
Idrett og marked. To sider av samme sak? 114
Stat og marked på idrettens arena 120
Kort oppsummert 128

6

Idretten som felt, nasjon og verdensbilde 131
Idretten som felt 133

Idrett i nasjonale institusjonelle systemer 138
Komparative analyser 140
Klientilisme 142
Politiske myndigheter og herrefotballens organisering 143
Typologier og sammenlignende studier 148
Stereotypienes verden 149
Kort oppsummert 152

7
En moderne idrett – en bedre idrett? 154
Idrett som modernisering 155
Moderne idrett 159
Moderne – men like primitiv? 164
Verdenssamfunnet 166
Idrett som transnasjonalisering 171
Fra internasjonal til transnasjonal idrett 173
Transnasjonalisering som prosess 175
Kort oppsummert 180

8
Med hodet i været og en fot i bakken 182
Institusjonell organisasjonsteori 184
En kort organisasjonsteorihistorie 185
Fundamentet 189
Institusjon, institusjonalisering og institusjonelle logikker 191
Legitimitet og rasjonalitet 195
Organisasjonsfelt, homogenisering og oversetting 198
Entreprenørskap og endring 202
Kort oppsummert 205

9
Europeisk fotball i forandring 207
Fotball som institusjon 210
Fotball som nasjonal mosaikk 216
Fotball som transnasjonalt organisasjonsfelt 222
Det store bildet 228
Kort oppsummert 231
Og litt til 232

10

Ledelse i «konfliktsonen». Idrettsledelse mellom institusjonelle logikker 234
Ledelse ... 235
Mål, midler og organisasjonsgrenser ... 237
Idrettens miks av aktører og logikker ... 239
Idealismens logikk ... 239
Indrestyringens logikk ... 242
Identitetens logikk ... 243
Kommersialismens logikk ... 243
Entreprenørskapets logikk ... 244
Politikkens logikk ... 245
Byråkrati- og reguleringslogikken ... 245
Pengespillets logikk ... 247
Organisering av avhengighet og konkurranse ... 248
Logikkers sammenveving ... 252
Ledelse høyt og lavt ... 254
Kort oppsummert ... 258

Etterord ... 260

Sluttnoter ... 264

Litteratur ... 277

Stikkordregister ... 293

Figur- og tabelloversikt

Figur 1.1 Illustrasjoner av nøkkelinstitusjoner, institusjonelle logikker og organisert praksis ... 35

Figur 1.2 Idrettens organisering mellom nøkkelinstitusjoner – versjon 1.0 ... 37

Figur 2.1 Idrettens organisering mellom nøkkelinstitusjoner – idrett for sin egen skyld ... 41

Figur 2.2 Organisasjonspyramiden i norsk idrett – aktivitetslinjen ... 53

Figur 2.3 Organisasjonspyramiden i norsk idrett – forbundslinjen ... 54

Figur 3.1 Idrettens organisering mellom nøkkelinstitusjoner – idrett for borgernes skyld ... 62

Figur 4.1 Idrettens organisering mellom nøkkelinstitusjoner – idrett som produkt ... 86

Tabell 4.1 Markedsaktørers ulike roller og relasjoner til idretten ... 89

Figur 5.1 Idrettens organisering mellom nøkkelinstitusjoner – stat og marked på idrettens arena ... 110

Figur 5.2 Konfliktlinjer i idrettens organisering mellom nøkkelinstitusjoner 129

Figur 6.1 Idrettens organisering mellom nøkkelinstitusjoner – versjon 2.0 .. 132

Figur 7.1 Idrettens organisering mellom nøkkelinstitusjoner – versjon 3.0 ... 155

Tabell 9.1 Organiseringen av europeisk fotball sett fra tre institusjonelle perspektiver ... 209

Tabell 10.1 Institusjonelle logikker i idrettsklubben ... 240

Figur 10.1 Institusjonelle logikker og interessenter i toppklubben ... 255

1

Idrett må organiseres. Et institusjonelt perspektiv

Om man besøker det gamle Olympiastadion i Athen, for ikke å snakke om ruinene i Olympia, vil man forstå at forholdet mellom idrettskonkurranser og organisasjoner ikke er noe nytt fenomen. Hvordan kunne man ellers bygge arenaer og arrangere de antikke olympiske lekene hvert fjerde år fra år 776 f.Kr. til år 261 e.Kr.? Historikerne tror at arenaene sto ubrukt mellom lekene. Likevel hadde man en organisasjon på 10 mann som 10 måneder før lekene begynte å forberede konkurransene. Utøverne ble også samlet 10 måneder før for å trene, og den siste måneden var dommere travelt opptatt med å sjekke utøvernes form, deres herkomst og greske avstamning og å skille gutter fra menn.[1]

Verken lokale, nasjonale eller internasjonale konkurranser ville være mulig uten formelle organisasjoner, og idretten består i dag av tusentalls organisasjoner på ulike nivå. I hovedsak er dette organisasjoner som idretten selv har skapt. Idrettens utøvere og hjelpere har i stor grad sørget for å eie og organisere sine aktiviteter selv, uten noe særlig innblanding fra andre sektorer i samfunnet. Det gjelder særlig internasjonalt.

På nasjonalt nivå varierer idrettsorganisasjonenes selvstendighet mer fra land til land. I store deler av Europa, og ikke minst i Skandinavia, har idrettens egne organisasjoner stått sterkt. Likevel er det ikke noen selvfølge at idretten er herre i eget hus. Idretten er nemlig attraktiv for andre enn dens egne utøvere og ledere. Derfor er det også andre enn idrettsutøvere og frivillige som vil være med på å bestemme i idrettens verden.

Organiseringen av idretten foregår fra den lokale idrettsklubben og kretsen du kanskje tilhører, til de nasjonale og internasjonale særforbundene og den olympiske komité. Idrettens organisering er med andre ord svært så omfattende og en aktivitet som skiller seg ut fra andre aktiviteter i sam-

funnet. På sett og vis utgjør idretten en egen sektor i samfunnet. Samtidig som den er innvevd i andre samfunnssektorer. Dette gjør det hele ganske så komplisert.

De ulike idrettene har ulike konkurranseregler, lisenser og manualer for hvordan konkurransene skal organiseres. Å sette seg inn i dette er overkommelig, og med hjelp fra folk med erfaring er det vel ingen heksekunst å lære seg hvordan en idrett organiseres? Sant nok, på det praktiske planet er det på mange måter bare å sette i gang med å lære seg regelverket og «håndverket». Det som gjør det hele mer komplisert er de større spørsmålene. Boksen «Aktuelle spørsmål i idretten» viser noen av dem, men listen kan lett gjøres lenger. Dette er spørsmål der svarene ikke alltid lar seg skrive inn i lovsamlinger og manualer. Og om de kan det, viser det seg likevel at regler og paragrafer ikke alltid er så effektive. I alle fall ikke over tid. Dermed må det forandringer til, noe som reiser spørsmål om hvordan man skal forandre.

Aktuelle spørsmål i idretten

- Hvilke konsekvenser får det om spillmonopolet avvikles?
- Hvordan skal vi utforme idretten vår slik at TV og sponsorer blir interessert?
- Hvilke tiltak er mest effektive for å heve det sportslige nivået på lokale eller nasjonale utøvere?
- Hvilken innflytelse skal sponsorene ha når konkurransereglene våre skal forandres?
- Hvilke konsekvenser får det når noen kan eie idrettsklubber slik de eier selskaper som driver med tjenester eller vareproduksjon?
- Hvilke regler skal gjelde for landslagsdeltakelse for utøvere som har andre sponsorer enn landslaget?
- Skal staten betale for toppidretten? I så fall hvorfor, for hvilke idretter, og hvor mye?
- Hvordan kan man få bukt med forhold som truer idrettens integritet, som korrupsjon, kampfiksing, medisinsk doping, økonomisk doping og menneskehandel?

Et viktig utgangspunkt for å svare på slike mer kompliserte spørsmål er å forstå hvordan idrett på ulike plan er organisert i dag. Ikke bare innenfor

idrettens eget «rike», men også hvordan den er knyttet sammen med andre deler av samfunnslivet, som forretningslivet og det offentlige. Idrettens organisasjoner står overfor mange utfordringer, og når det blir gjort endringer av ulike slag får det ofte konsekvenser også for andre deler av idretten. Når vi ser at ulike organisasjoner på ulike plan stort sett er i konstant forandring, og påvirker hverandre til å gjøre forandringer, så skjønner vi at det å forstå og få en god oversikt over idrettens organisering er en gedigen utfordring.

I denne boken tar vi denne utfordringen. Vi skal utforske den og bli klokere, uten nødvendigvis å bli sittende igjen med klare svar. Hva er vitsen da, spør du kanskje? Vel, viktige, men vanskelige og kompliserte spørsmål har ikke alltid klare svar. Og om de har det, er ikke dagens svar nødvendigvis morgendagens. Likevel må det tas beslutninger. Hovedutfordringen er derfor å forstå problemet og å kunne analysere konsekvenser av ulike valg. Dersom vi kan øke vår forståelse og bidra til bedre diskusjoner, kan vi kanskje også ta klokere beslutninger?

I dette første kapitlet får du presentert en måte å tenke på som skal gå som en rød tråd gjennom boken. Denne tenkemåten, eller dette perspektivet, skal hjelpe oss til å analysere idrettens organisering. Samtidig vil den hjelpe oss til å analysere organiseringen fra flere vinkler. Vi skal ta utgangspunkt i sosiologien, og siden det er organisering vi studerer, kan vi godt kalle perspektivet organisasjonssosiologisk eller organisasjonsteoretisk. Mer konkret er det snakk om et institusjonelt perspektiv.

Idretten som institusjon

I samfunnsvitenskapene brukes begrepet *institusjon* og forskjellige varianter av dette ofte. I denne boken skal vi også bruke disse variantene mye fordi vår måte å forstå idrettens organisering på, vil være *institusjonell*. Hva mener vi så med det?

På det stedet der du bor, er det helt sikkert ett eller flere idrettslag. Hvorfor er det det? Du vil kanskje svare at det er et rart spørsmål. Og at et idrettslag er helt naturlig fordi det bor folk der som er interessert i idrett, som liker å bevege seg og konkurrere. Og sikkert noen som mener det er viktig med sunne fritidstilbud slik at de unge skal ha noe å gjøre i fritiden og ikke bare slenge rundt.

Hvis dette er svaret ditt, gir du uttrykk for forestillinger som er viktige for at det kan drives idrett. Når mange tenker omtrent som deg, blir det nemlig lettere å skape og holde aktiviteter i gang. Og motsatt, hvis ikke mange tenkte på samme måten, hadde det ikke blitt satt i gang idrettsklubber med mål og vedtekter og styrer og ledere og kanskje ulike grener, treningsgrupper og konkurranser.

Organisasjoner og aktiviteter forutsetter ideer og forestillinger som deles av flere. Ideene må altså være kollektive. Men disse ideene kommer ikke nødvendigvis av seg selv. De er ikke naturlige slik som luft, jord og vann. Likevel de må eksistere i samspill med naturgitte eller menneskeskapte betingelser. Vi vet at om vi går 100 år tilbake, så var ikke idrett et massefenomen slik det er i dag. En viktig grunn til det er at det ikke fantes betingelser for det. Folk bodde mer spredt, de fleste var fattige, og fritid var bare for de få. Dermed var det ikke «naturlig» at forestillinger om sunne fritidstilbud for ungdommen skulle vokse fram og danne grunnlag for idrettsklubber.

Et annet eksempel kan hentes fra forsøk på å eksportere den skandinaviske idrettsmodellen til land i Afrika.[2] I Norges Idrettsforbund[3] (NIF) forestilte man seg at en liten nasjon som Norge, i likhet med Sverige, som hadde gått foran, kunne berike den idrettslige utviklingen i et land som Tanzania, ikke minst når det gjaldt organisering av idretten.[4] Et av initiativene rettet seg blant annet mot kvinner fordi man i NIF mente det var behov for å løfte kvinnenes posisjon i Tanzania. Sett fra Tanzania ble det imidlertid stilt spørsmål ved om det ikke var nordmennene, og ikke tanzanianske kvinner, som så behovet for frigjøring gjennom idrett, og om et slikt program var det riktige for å øke kvinnenes status. For det første var ikke fysisk mosjon en stor mangel blant tanzanianske kvinner flest. De hadde mye fysisk arbeid hjemme, og de var vant til å gå langt. Og nå måtte de fleste gå langt til treningene NIF organiserte. For det andre viste noen av idrettsaktivitetene seg å være upassende i den tanzanianske kulturen. Dette gjorde kvinnene flaue snarere enn stolte.[5] Prosjektet fikk liten effekt fordi de norske hjelperne og mottakerne av hjelpen hadde sprikende forestillinger om idrett og om hva idretten kunne gjøre.

Det vi skal legge merke til med disse eksemplene, er at det er sammenhenger mellom naturgitte og materielle betingelser, kulturelle betingelser og individers ideer og forestillinger. For de tanzanianske kvinnene harmonerte ikke idrettsaktiviteten godt med verken de kulturelle betingelsene

eller med det faktum at de egentlig ikke hadde behov for mer fysisk aktivitet. Derfor ble ikke aktiviteten meningsfull og lot seg ikke institusjonalisere. Dermed ble det heller ikke «norske» frivillige idrettslag av prosjektet.

Institusjoner kan forstås som en sammenveving av 1) ideer og forestillinger, 2) konkrete aktiviteter og 3) formelle organisasjoner. Disse tre må støtte opp om hverandre, og sammenvevingen av dem skjer over tid, ut fra hvordan mennesker forstår og tolker betingelsene de lever under. Resultatet er at institusjoner i stor grad styrer våre handlinger. Hvorfor skal vi forklare nærmere nedenfor.

Modeller for handling

De fleste organisasjoner, også innenfor idretten, består primært av mennesker (i tillegg til utstyr, systemer, bygninger og slikt). Når vi skal forklare hvordan organisasjoner handler som de gjør, tar vi bevisst eller ubevisst utgangspunkt i hvordan vi tror mennesker handler. Ulike vitenskaper har gjerne ulike forståelser av akkurat dette. Vi kaller det gjerne beslutnings- eller handlingsmodeller.

Vi kan for eksempel skille mellom psykologiske, økonomiske og sosiologiske modeller for menneskelig handling.[6] Psykologer aksepterer at vår personlighet delvis er nedarvet, men de er likevel mest opptatt av hvordan personligheten og psyken vår er preget av erfaringene med andre mennesker som står oss nær. Ofte kalles dette miljø. Dette gjelder særlig erfaringer i ung alder, eller helt spesielle erfaringer senere i livet. Ifølge den psykologiske modellen blir vi altså preget som mennesker gjennom våre (tidlige) erfaringer med våre nærmeste. Denne pregingen skaper handlingsmønstre som vi følger senere i livet. Vi tolker nye situasjoner ut fra våre (eller våre nærmestes) tidligere erfaringer med lignende situasjoner og tar valg ut fra de erfaringene vi da gjorde.

I den økonomiske forståelsen av menneskelig handling er det ikke erfaringene våre som står sentralt, men derimot ideen om at vi er frie individer med interesser og behov som vi stadig prøver å tilfredsstille. Når økonomer forklarer handling, legger de derfor til grunn at hver og en av oss handler som individer som er på jakt etter å tilfredsstille våre egne mål. Ifølge den økonomiske modellen vet vi hva som er nyttig for oss. Vi velger derfor å gjøre det som gir oss størst nytte. Det som fører oss nærmest målet. Som

oppfyller våre behov. Når økonomer forklarer handlinger, rettes derfor oppmerksomheten mot individet, og de stiller spørsmålet: Hva hadde vedkommende å tjene på denne handlingen? I økonomiske teorier forklares samfunnet som et samlet resultat av alle disse nyttesøkende individuelle valgene og handlingene.

Den sosiologiske modellen er særlig kritisk til økonomenes forståelse. Sosiologer peker på at «nytte» ikke er noe som er uforanderlig og gitt en gang for alle, som en slags autopilot vi er født med. Og klart definerte mål er ikke noe vi mennesker alltid har, nærmest per definisjon. Om så var, ville vi ikke være frie mennesker. Mål er derfor noe vi må sette oss. Men det er heller ikke alltid lett, for vi kan godt ha ulike ønsker som vi ikke helt greier å prioritere, eller som kanskje til og med er i konflikt med hverandre.

Ifølge sosiologien gir det mer mening å forstå nytte og mål som kulturelle ideer. De fleste ideer er skapt av mennesker i fellesskap, uten at vi nødvendigvis tenker over det. Vi tar gjerne slike ideer for gitt fordi de «alltid» har vært der. Derfor tenker vi kanskje også at noe er mer nyttig enn noe annet. Hva som oppleves som nyttig, kan derfor variere mellom kulturer, ikke fordi menneskene nødvendigvis har forskjellige behov, men fordi de har forskjellige ideer om hva som er nyttig eller godt.

I stedet for å anta at ditt valg av idrett er tatt ut fra kunnskap om framtidig nytte, vil en sosiolog heller spørre hvordan valgene kan forklares ut fra hvor du har vokst opp, hvilken familiebakgrunn du har (som foreldres utdanningsbakgrunn, inntektsnivå, sivilstand, interesser, bosted), om idretten du velger er populær blant vennene dine, hva du liker (her er talent relevant, vi liker gjerne det vi mestrer), og så videre. Det er altså ikke en vurdering av nytte (hva nå det er) som gjør at noen driver med fekting, andre med orientering og atter andre med ski, fotball eller tennis.

Når det kommer til stykket, vet vi ikke hvilken idrett som vil være mest nyttig for oss (for eksempel i form av resultater, inntekter, opplevelser, erfaringer og kanskje prestisje og status), både fordi konsekvensene av disse valgene ligger så langt framme i tid og fordi det kan være vanskelig å velge mellom ulike «nytter». I den grad vi mener å handle ut fra nytte, må det derfor være gjetninger om framtidig utbytte av noe vi ønsker oss (trygghet, økonomisk rikdom, selvrealisering, lykke eller lignende), gjetninger som i seg selv er påvirket av hva andre mener.